

TURYSTYKA W LASACH I NA OBSZARACH CHRONIONYCH NADBUŻAŃSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO

Dorota Mączka

Streszczenie

Do obszarów przyrodniczo cennych zalicza się m.in. parki krajobrazowe. Jednym z nich jest Nadbużański Park Krajobrazowy (NPK). W porównaniu z innymi obszarami chronionymi na terenie kraju, obszar NPK charakteryzuje się średnią atrakcyjnością turystyczną ze względu na brak standardowych atrakcji w postaci urozmaiconego krajobrazu oraz zbiorników wodnych, które przyciągają największe rzesze turystów. Park posiada natomiast znaczenie regionalne jako miejsce turystyki i wypoczynku, głównie sobotnio-niedzielnego dla mieszkańców Warszawy oraz większych miejscowości położonych na obszarze Parku i otulinie. Największym atutem tego terenu jest jego dzikość, niski stopień przekształcenia przez człowieka, piękne krajobrazy oraz tereny leśne. Położenie terenów nadbużańskich stwarza możliwości uprawiania różnych form turystyki, dzięki której można zobaczyć nowe, nieznanne wcześniej elementy środowiska naturalnego i kulturowego.

Słowa kluczowe: Nadbużański Park Krajobrazowy, turystyka, rezerwat, ścieżka dydaktyczna, walory kulturowe

TOURISM IN THE FORESTS AND PROTECTED AREAS OF BUG RIVER VALLEY LANDSCAPE PARK

Abstract

Landscape parks are considered as areas of great natural value. One of them is the Bug River Valley Landscape Park (pl. Nadbużański Park Krajobrazowy, NPK). In comparison with other protected regions around the country, the NPK area is characterised by average attractiveness for tourists, mainly due to the lack of typical attractions i.e. varied scenery or bodies of water, which usually appeal to masses of tourists. However, the park is regionally significant and recognized as a tourist and recreation area, mainly a weekend destination spot for the inhabitants of Warsaw and other cities located within or on the outskirts of the Park. The chief asset of the land is its wilderness, low degree of human interference, beautiful, unspoiled scenery and wooded areas. The proximity of the Bug River allows the development of numerous forms of tourism. As a result, one can explore the unknown elements of both natural and cultural environment.

Key words: the Bug River Valley Landscape Park, tourism, reserve, didactic route, cultural values

Wstęp

Celem tego opracowania jest przedstawienie walorów przyrodniczych i kulturowych Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego (NPK) i ich wpływu na rozwój różnorodnych form turystyki na omawianym terenie. Z powodu braku większych opracowań dotyczących tematu, artykuł oparto na materiałach pochodzących z Dyrekcji NPK oraz Programu Rozwoju Produktu Turystycznego i Kreacji Marki Obszaru Gmin Dorzecza Nadbużańskiego, opracowanego dla potrzeb Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej.

Do obszarów przyrodniczo cennych wlicza się: parki narodowe, parki krajobrazowe, grupy rezerwatów, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natury 2000. NPK został utworzony dnia 30 września 1993 roku.

Jest to jeden z największych parków krajobrazowych w Polsce i stanowi integralny element układu funkcjonalno-przestrzennego Zielonych Płuc Polski. Rozciąga się wzdłuż dolnego biegu rzeki Bug: od ujścia rzeki Tocznnej do ujścia Liwca w Kamieńczyku, a także obejmuje fragment dolnej Narwi i Liwca oraz duże obszary leśne Puszczy Białej, Borów Łochowskich i Lasów Cerańskich. Powierzchnia parku wynosi 74 136,5 ha, razem z otuliną 113 671,7 ha i znajduje się na terenie województwa mazowieckiego.

Walory przyrodnicze

Obszary parku – jak na tereny nizinne charakteryzują się wyjątkowo dużym zróżnicowaniem krajobrazu, powstałym w wyniku działalności lodowca oraz współczesnych rzek. Największym walorem Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego jest przełomowa dolina Bugu, wijącego się wśród morenowych wzgórz. Dzika, nieujarzmiona rzeka, płynąca swym naturalnym korytem zaliczana jest do najpiękniejszych nizinnych rzek w Polsce. Szata roślinna doliny Bugu jest bardzo bogata. Zachowała się unikatowa roślinność, w tym m.in. ciekawe zbiorowiska łąk zalewowych i lasów łągowych oraz roślinność kserotermiczna. Zachowana w naturalnej postaci dolina Bugu z licznymi wypami, kępami i starorzeczami jest miejscem gnieźdzenia się rzadkich gatunków ptaków (G. Rąkowski 1996).

W NPK dominują bory sosnowe, porastające ubogie, piaszczyste siedliska. W poszyciu dominuje często jałowiec pospolity, natomiast runo borów tworzą między innymi mchy i chronione widłaki. W granicach NPK zidentyfikowano 118 zespołów i zbiorowisk roślinnych właściwych dla nizinnych terenów Polski. Osiemnaście z wyróżnionych to zbiorowiska rzadkie w skali kraju (m.in. łągi i wrzosowiska). Flora parku liczy około 1300 gatunków, w tym około 900 gatunków roślin naczyniowych. We florze parku stwierdzono m.in. 38 gatunków drzew, 59 gatunków krzewów i krzewinek oraz 3 gatunki pnączy. Występuje tu 60 gatunków chronionych oraz 170 zaliczanych do rzadkich w skali kraju lub regionu.

Wielka różnorodność siedlisk wpływa bezpośrednio na bogactwo świata zwierząt NPK. Szczególnie różnorodny jest świat ptaków. Gatunki rzadkie i zazwyczaj najbardziej zagrożone wyginięciem występują najczęściej w dolinie rzeki Bug, która jest „życiową arterią” parku. W wielu miejscach doliny Bugu można jeszcze podziwiać „rycerskie” turnieje batalionów. Pięknym, fletowym trelem odzywa się na nadbużańskich łąkach kulik wielki. Jeszcze kilka lat temu na suchych nadbużańskich pastwiskach i wydmach występował kulon. W Polsce zachowało się zaledwie kilka par tego ginącego ptaka.

Na terenie parku i otuliny występuje znaczna liczba dużych ssaków kopytnych. Liczebność łosia jest oceniana na 150 sztuk, jelenia na około 270, dzika ponad 400, a sarny na 2600. Jeszcze niedawno w Puszczy Białej spotykane były wilki. Nad Bugiem można znaleźć ślady żerowania bobrów – charakterystyczne zgrzyzy na drzewie. Coraz częściej spotykana jest także wydra. Spośród ginących gatunków gadów bardzo rzadko występują: żółw błotny i gniewosz plamisty. Inne gatunki to zaskroniec, żmija zygzakowata, padalec i jaszczurki. Na obszarze NPK i otuliny utworzono 13 rezerwatów. Ich łączna powierzchnia wynosi 683,89 ha. Są to rezerваты częściowe o charakterze leśnym, florystycznym, ornitologicznym, krajobrazowym i torfowiskowym (Program Rozwoju Produktu Turystycznego i Kreacji Marki Obszaru Gmin Dorzecza Nadbużańskiego, Warszawa 2005)

Walory kulturowe

Obszar parku jest położony na pograniczu trzech regionów historyczno-kulturowych: Kurpi, Mazowsza i Podlasia. Jest to teren interesujący pod względem występowania walorów kulturowych. Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących, nie tylko dla miłośników historii i architektury.

- Architektura sakralna reprezentowana jest przez kościoły zbudowane w różnych stylach i epokach, głównie jednak pochodzenia XIX w. Najcenniejszy jest renesansowy kościół w Knychówku gm. Korczew, wzniesiony staraniem Korczewskich. Cenny kościół w stylu gotycko-renesansowym zobaczyć można w Broku. Wybudowany został w latach 1539-1540 przez biskupa Samuela Maciejowskiego, według projektu architekta Jana Baptysty z Wenecji. (Program Rozwoju Produktu Turystycznego...) Innym obiektem sakralnym jest kościół w Sadownem w stylu neogotyckim. Monumentalną sylwetkę nawiązującą do stylu klasycyzmu posiada kościół w Ugoszczy z pocz. XX w.
- Z zespołów pałacowo-parkowych na szczególną uwagę zasługuje zespół pałacowy w Korczewie z XVII w., zbudowany według projektu Franciszka Jaszczołda dla rodu Korczewskich, następnie Kuczyńskich. Wokół pałacu rozciąga się rozległy park z XIX w. (Ostas 2008). Na uwagę zasługuje również barokowy pałac projektu Jakuba Kobickiego w Sterdyni.
- Na terenie parku zachowały się liczne zabytki techniki – młyny i wiatraki. Na uwagę zasługuje młyn w Płatkownicy gm. Sadowne, zbudowany w konstrukcji szachulcowej (drewno i cegła).
- Na omawianym terenie spotkać można wiele obiektów pamięci narodowej m.in. miejsca spoczynku żołnierzy polskich, poległych w walkach 1920r. oraz II wojny światowej. Interesująca mogiła znajduje się w Sadownem, w miejscu zwanym „Dzik”, gdzie we wspólnej mogile leżą Polacy i Żydzi zamordowani przez Niemców w 1941r.
- Licznie spotykane są kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Jedną z ciekawszych jest XVIII – wieczna drewniana kapliczka św. Jana Nepomucena z Grabin gm. Sadowne, typowana do cenniejszych obiektów w kraju. Jednym z najstarszych obiektów tego typu jest kapliczka słupowa w Miedzylesiu gm. Miedzna z 1631r.
- Rangę międzynarodową posiada Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince, obejmujące obóz karny i obóz pracy. Zamordowano w nim ok. 800 tys. Żydów z 10 krajów europejskich.

Turystyka na terenie parku

W porównaniu z innymi obszarami chronionymi na terenie kraju, obszar NPK charakteryzuje się średnią atrakcyjnością turystyczną, ze względu na brak standardowych atrakcji w postaci urozmaiconego krajobrazu oraz zbiorników wodnych, które przyciągają największe rzesze turystów. Park posiada natomiast znaczenie regionalne jako miejsce turystyki i wypoczynku, głównie sobotnio-niedzielnego dla mieszkańców Warszawy oraz większych miejscowości położonych na obszarze parku i otulinie.

Atrakcyjność walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych parku dla rozwoju różnych form turystyki aktywnej: pieszej, rowerowej, konnej, narciarskiej, przyrodniczej, kulturowej związana jest z następującymi elementami: dobrze zachowanym krajobrazem doliny Bugu, fragmentem doliny Narwi, zasobami wodnymi w postaci rzek i starorzeczy, walorami krajobrazowymi i widokowymi, związanymi z elementami fizjonomii krajobrazu, kompleksami leśnymi głównie Lasów Łochowskich i Ceranowskich z pięknym starodrzewiem, bogactwem flory i fauny, licznymi elementami kultury materialnej i niematerialnej.

Jedną z form turystyki występującej na terenie parku jest turystyka kwalifikowana, do której zaliczamy wędrowki piesze, jazdę rowerem, kajakarstwo, jazdę konną (Kiryłuk 2005).

Na terenie parku utworzono następujące szlaki rowerowe:

- Nadbużański szlak rowerowy (niebieski) o dł. 420,8 km częściowo prowadzący przez park z Hrubieszowa do Wyszkiwa;
- Ścieżka rowerowo-przyrodnicza „Jeziorko Kałęczyńskie” została utworzona celem pokazania urozniczonych jezior dystroficznych w pobliżu kompleksu leśnego Miednik, na wysoczyźnie południowej. Najbardziej okazałe drzewo na ścieżce to lipa drobnolistna o obwodzie 637 cm, znajdująca się w miejscowości Miednik. Ciekawostką na trasie jest rezerwat przyrody „Moczydło” z ostoją ptactwa wodnego. Rezerwat ten utworzono dla ochrony stanowisk lęgowych rzadkich gatunków 66 gatunków ptaków m.in. żurawia, kurkę wodną, bociana czarnego (Jeziorko Kałęczyńskie (b. r. w.);
- Ścieżka rowerowo-przyrodnicza Huta Gruszczyno – Treblinka jest kontynuacją ścieżki przyrodniczej „Jeziorko Kałęczyńskie”. Jest to typowo ścieżka przyrodnicza, przebiegająca w leśnych kompleksach, wzdłuż urokliwych jezior dystroficznych. Całkowita długość ścieżki wynosi 31 km i ozdobiona jest 15 tablicami dydaktycznymi. (Starczewska i Powąła (b. r. w.);
- Ścieżka przyrodnicza-rowerowa „Uroczysko Ceranów” przebiega przez kompleks leśny nadleśnictwa Sokołów Podlaski i ukazuje bogactwo siedlisk i ekosystemów leśnych wraz z występującymi tu gatunkami flory i fauny. Długość ścieżki wynosi 12,6 km i przeznaczona jest głównie dla rowerzystów. Na trasie występują pomniki przyrody – buki oraz ciekawostka florystyczna – daglezia zielona, wiąz szypułkowy oraz sosna wejmutka. (Starczewska i Powąła (b. r. w.).

Najpowszechniejszą formą turystyki kwalifikowanej jest turystyka piesza. Obszary chronione, parki narodowe i parki krajobrazowe są szczególnie predysponowane do uprawiania turystyki pieszej (Kiryłuk 2005).

Dla miłośników turystyki pieszej przygotowano następujące szlaki turystyczne:

- Szlak żółty z Urli przez Pustki Łąki, Rynienko Leśne o długości 25 km przebiega wzdłuż Liwca;
- Szlak czerwony Sadowne Węgrowskie – Czaplówizna – Szumin – Kamieńczyk ma długość 34 km. Jest to główny szlak Puszczy Kamienieckiej;
- Szlak czarny wiedzie z Łochowa przez Jerzyska i Kamieńczyk o długości 10,2 km;
- Szlak żółty z miejscowości Topór, doliną Dzieciółka do Czaplówizny długości 6,5 km;
- Szlak zielony na linii Topór – Łochów – Małkinia – rezerwat Czaplówizna o długości 4 km;
- Nadbużański Szlak Sokołów Podlaski – Treblinka przez Karczew, Wirów, Mołozew, Gródek, Jabłonna Lacka, Łazówek, Sterdyń, Kosów Lacki.

Atrakcją dla turystów jest urokliwa rzeka Bug, na której organizowane są różne formy turystyki i sportów wodnych m.in. turystyka kajakowa. Dla celów tego typu turystyki opracowano również następujące szlaki kajakowe:

- Szlak kajakowy na Bugu prowadzi od Niemirowa do ujścia rzeki. Nadaje się on do spływów indywidualnych i grupowych;
- Szlak kajakowy rzeką Liwiec prowadzi przez teren gminy Liw, Korytnica, Jadów, Łochów. (Starczewska i Kaszuba (b. r. w.).

Z powodu przyrodniczego charakteru parku, najwięcej jest tras eksponujących walory przyrodnicze. Są to następujące ścieżki dydaktyczne:

- Ścieżka przyrodnicza Karczew – Mogielnica ma postać pętli o długości 14 km i oznakowana jest na zielono. Można ją przebyć pieszo lub rowerem. Trasa ta odkrywa wiele tajemnic przyrodniczych i historycznych. Szlak ten prowadzi przez leśny rezerwat przyrody „Przekop”. Utworzono go w 1964 r. na pow. 21.08 ha., dla ochrony naturalnych fragmentów wilgotnych i żyznych

lasów liściastych, charakterystycznych dla terenów nadbużańskich. Położony jest w gminie Korczew. W rezerwacie chronione są naturalne płaty łągów wiązowo-jesionowych z dębami, klonami, jesionami, lipą. Korony drzew zamieszkują liczne gatunki ptaków. Spotkać tu można dzięcioły, zięby, sikory, gile, sójki. Runo lasu składa się z mchów, porostów, grzybów i paproci. Na ścieżce tej występuje następny rezerwat przyrody „Kaliniać”, utworzony w 1979 r na powierzchni 54,41 ha. Ochroną w nim objęto naturalne fragmenty lasów liściastych z bogatym runem;

- Ścieżka przyrodnicza „Uroczysko Sterdyń” to kompleks leśny położony w Nadleśnictwie Sokółów Podlaski w gminie Cerańów. Trasa ścieżki umożliwia poznanie bogactwa przyrodniczego oraz zróżnicowanego drzewostanu. Trasa prowadzi przez suche bory sosnowe, podmokłe olsy. Ciekawostką jest także znajdujący się na terenie ścieżki rezerwat przyrody „Sterdyń”. Powierzchnia tego kompleksu leśnego wynosi 11,91 ha. Celem jego utworzenia było zachowanie fragmentu wielogatunkowego lasu mieszanego z wieloma gatunkami rzadkich roślin. Ścieżka przyrodnicza wynosi 10 km (Starczewska i Powąła (b. r. w.);
- Ścieżka przyrodnicza „Torfowisko „Kules” usytuowana jest w gminie Sadowne o długości 1600 m na pow. 27,60 ha. Centralnie położone jezioro porastają rośliny wodne m.in. rdestnica pływająca i grzybień białe. Wykształciły się szuwały pałki szerokolistnej i turzycy zaostrojonej. Wśród borów sosnowych otaczających torfowisko największą powierzchnię zajmuje bór bagienny, najmniej bór suchy. Wśród największych ssaków swoją ostoję mają: lis, kuna leśna, sarna, a w poszukiwaniu pokarmu zapuszczają się tu dziki, jelenie i łosie. (Falkowski i Rzężała (b.r.w.);
- Ścieżka przyrodnicza Morzyczyn – Grabiny – śladami bocianich gniazd ma charakter krajoznawczy. Ścieżka ta przebiega przez teren gminy Sadowne, gdzie znajduje się ok. 120 gniazd bociana białego. (Starczewska i Omelaniuk (b. r. w.).

Dla uprawiania różnych form turystyki, nie wystarczą tylko atrakcje turystyczne. Ważna jest komunikacja oraz możliwość skorzystania z bazy noclegowej i żywieniowej, a w tej kwestii zauważalny jest problem. Na terenie NPK stan techniczny dróg nie jest w pełni zadowalający, ze względu na znaczny stopień zniszczenia nawierzchni asfaltowych. Wiele odcinków dróg nie ma właściwych parametrów technicznych, odpowiadających funkcji, którą pełnią w układzie komunikacyjnym. Problem stanowią ponadto drogi gminne, które w znacznej części posiadają nawierzchnie żwirowe i gruntowe, rzadko mają nawierzchnie bitumiczne.

Rozmieszczenie bazy noclegowej jest bardzo nierównomierne, co nie sprzyja rozwojowi turystyki i ogranicza możliwości przemieszczania się turystów między gminami. Największą grupę obiektów noclegowych stanowią gospodarstwa agroturystyczne, położone w obszarach nadbużańskich, oferujące miejsca sezonowe i całoroczne. Największą ilością miejsc sezonowych dysponują ośrodki wypoczynkowe, natomiast hotele występują głównie w miastach. Niewiele jest także miejsc noclegowych w schroniskach młodzieżowych.

Bazę gastronomiczną ogólnie należy również ocenić negatywnie z punktu widzenia możliwości rozwoju turystyki. Tworzą ją w przeważającej części restauracje, bary i punkty małej gastronomii, w większości skupione w miastach. Możliwość wyżywienia w sezonie letnim istnieje w wielu gospodarstwach agroturystycznych oraz ośrodkach wypoczynkowych.

Podsumowanie i wnioski

Nadbużański Park Krajobrazowy należy do obszarów nastawionych głównie na rozwój turystyki, agroturystyki, rolnictwa ekologicznego w tym produkcji zdrowej żywności, lecznictwa sanatoryjnego i innych funkcji przyjaznych dla środowiska. Obszar charakteryzuje się bardzo dużym

potencjałem turystycznym, wynikającym przede wszystkim z uwarunkowań naturalnych, uzupełnionych przez walory antropogeniczne. Największym atutem obszaru jest jego dzikość, niski stopień przekształcenia przez człowieka, piękne krajobrazy, bogata hydrosfera oraz tereny leśne. Takie warunki pozwalają na rozwijanie wielu form turystyki przez cały rok: przyrodniczo-krajoznawczej, wodnej, edukacyjno-rekreacyjno-aktywnej dzieci i młodzieży, agroturystyki i ekoturystyki.

Wnioski

1. NPK ze względu na swoje walory przyrodnicze, szczególnie w strefie nadbużańskiej predysponuje do uprawiania różnych form turystyki, chociaż na chwilę obecną zauważalny jest brak odpowiednio rozbudowanej infrastruktury turystycznej.
2. Ciekawą inicjatywę przejęła Lokalna Nadbużańska Organizacja Turystyczna promująca na stronie internetowej atrakcje turystyczne NPK.
3. Rozbudowanie informacji o atrakcjach turystycznych w NPK poprzez publikację opracowań naukowych, przewodników, informatorów turystycznych może przyczynić się do zwiększenia ruchu turystycznego.
4. Ośią rozwoju turystyki powinna się stać rzeka Bug – w oparciu o nią należy budować takie produkty turystyczne, które będą w naturalny sposób łączyć walory naturalne z zabytkami i historią obszaru, co przyczyni się do promocji regionu, a dla właścicieli gospodarstw agroturystycznych może stać się źródłem dodatkowych dochodów i znacznie uatrakcyjnić ofertę turystyczną.
5. Poprawienie stanu infrastruktury turystycznej i zapewnienia turystom możliwości noclegu i wyżywienia oraz polepszenie komunikacji może przyczynić się do wzrostu zainteresowania terenem nadbużańskim.

Literatura

- Falkowski M., M. Rzężała, Torfowisko Kules, Siedlce [(b. r. w.)].
- Rąkowski G. 1996. Polska egzotyczna. Przewodnik część druga, Pruszków: 41-42.
- Kiryłuk H. 2005. Formy turystyki na obszarach przyrodniczo cennych, Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych, Białystok: 90-91.
- Jeziorko Kałęczyńskie. Ścieżka przyrodnicza, Siedlce [(b. r. w.)].
- Ostas C. 2008. Zabytki Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Wartości kulturowe Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, XV lat Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego pod red. D. Starczewskiej, Siedlce: 40-41, 43-44.
- Program Rozwoju Produktu Turystycznego i Kreacji Marki Obszaru Gmin Dorzecza Nadbużańskiego, Warszawa 2005: 25-27, 94, 61-62.
- Starczewska D., Kaszuba Z., Nadbużański Park Krajobrazowy. Mapa Turystyczna, Siedlce [(b. r. w.)].
- Starczewska D., Omelaniuk M., Śladem bocianich gniazd. Ścieżka przyrodnicza Morzyczyn – Grabiny, Siedlce [(b. r. w.)].
- Starczewska D., Powąła P., Ścieżka przyrodnicza „Uroczyisko Sterdyni”, Siedlce [(b. r. w.)].
- Starczewska D., Powąła P., Rowerowa ścieżka przyrodnicza Huta Gruszczyño – Treblinka, Siedlce [(b. r. w.)].

Dorota Mączka

Państwowa Szkoła Wyższa
im Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
dorciapoczta@op.pl